

*Recenzija***Henry Kissinger:*****Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century***

New York, 2001, 318 str.

Gotovo svaka izjava, komentar, članak ili knjiga kojom se uvaženi dr. Henry Kissinger osvrće na neki aspekt međunarodnih političkih odnosa dočekani su u američkoj, ali i široj svjetskoj javnosti s posebnom pozornošću. Poštovanje i ugled koji dobitnik Nobelove nagrade za mir dr. Kissinger uživa u međunarodnoj zajednici rezultat su svakako njegova sustavnoga kontinuiranog akademskog rada, ali i dugogodišnjeg praktičnog iskustva u samom vrhu američke vanjske politike (1973-1977 državni sekretar SAD-a, 1969-1975 savjetnik za nacionalna sigurnosna pitanja SAD-a). Iako se od tada formalno povukao s američke javne političke scene, objavljivanjem svojih memoara i nekoliko monumentalnih djela posvećenih američkoj vanjskoj politici i diplomaciji, te kao predsjedavajući novoosnovane savjetodavne tvrtke za međunarodna pitanja (Kissinger Associates Internationale), dr. Henry Kissinger i danas je vodeće američko i svjetsko ime na području međunarodnih odnosa. Njegove savjete, komentare ili preporuke ne zaobilazi niti jedna američka administracija, bez obzira na prevladavajući odnos snaga u Kongresu ili Bijeloj kući.

Objavljivanjem djela, *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, u vrlo kratkom roku nakon monumentalne *Diplomacije*, Kissinger je pomalo iznenadio sve koji prate njegov rad. Tim više što su pod sličnim naslovima u nekoliko proteklih godina već objavljeni radovi koji se bave američkim unipolarnim vodstvom i pokušajima definiranja pravaca američke vanjskopolitičke akcije u novom mileniju. No pažljivija analiza štiva *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century* još jednom će nam potvrditi svu težinu i snagu Kissingerova promišljanja, otkriti jednostavnost njegove deskripcije, suočiti nas s naizgled logičnim, jednostavnim zaključcima koji se nameću iz njegovove analize.

U sedam zasebnih poglavlja (*America at the Apex: Empire or Leader?*; *America and the Europe: The World of Democracies I*; *The Western Hemisphere: The World of Democracies II*; *Asia: The World of Equilibrium*; *The Middle East and Africa: Worlds in Transition*; *The Politics of Globalization*; *Peace and Justice*) Kissinger analizira i objašnjava široku lepezu najraznovrsnijih problema s kojima se na pragu novog tisućljeća Washington u većoj ili manjoj mjeri mora suočiti.

U svojoj znanstvenoj analizi posebnu pozornost Kissinger posvećuje američko-europskim odnosima, Putinovoj Rusiji, novoj Kini, procesu ekonomske

globalizacije, humanitarnim intervencijama i pitanju poštivanja ljudskih prava. Za Kissingera upravo su to glavni pravci prema kojima novoizabrana Bushova administracija mora usmjeriti sve svoje snage u određivanju američke vanjskopolitičke strategije i diplomatske aktivnosti.

Veličina Kissingerova djela i ono bitno po čemu se njegov najnoviji uradak tematski razlikuje od prijašnjih sličnih djela drugih autora je činjenica da se Kissinger uvodno ne bavi mnogo tzv. klasičnom definicijom novog svjetskog poretka, unipolarnom ulogom SAD-a, promjenama na međunarodnoj sceni početkom 90-ih godina.

Sumirajući na početku svoje nove knjige prvo desetljeće američkoga globalnog vodstva i učinke Clintonove administracije, Kissinger otvoreno, jednostavno kaže da je to bila faza traženja najadekvatnije američke vanjskopolitičke strategije, sa često ishitrenim, *ad hoc* odlukama. Zanimljivi su i nadasve originalni razlozi koje Kissinger navodi kao glavne uzročnike takva američkog ponašanja. Prvi razlog vezan je uz proces nove globalizacije; znanstveno-tehnološka dostignuća, globalni razvoj sustava komunikacija i novih modernih tehnologija objektivno su izmijenili američke ciljeve i nekadašnje sfere američkog utjecaja. Drugi razlog Kissinger vidi u tadašnjim unutarnjim američkim prilikama: nedovoljnoj zainteresiranosti američke javnosti za vanjskopolitička zbivanja te sukobu interesa triju američkih generacija (vijetnamske, hladnoratovske i zagovornika tzv. novog svjetskog poretka).

Autor smatra da su današnje Sjedinjene Države, predvođene novom Bushovom administracijom, na unutarnjem planu oslobođene tog tereta i nasljeđa, a u globalnim okvirima Washington je uspio dokazati svoju nadmoć supersile. Stoga je i najveći dio djela *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century* ustvari preporuka članovima Bushove administracije, svojevrsan priručnik Bijeloj kući kako se Washington treba ponašati u međunarodnim odnosima u vremenu koje dolazi.

Svakako najveću pozornost autor posvećuje novim američko-europskim odnosima. Četiri su objektivna razloga zbog kojih je potrebna transformacija Atlantske zajednice: dezintegracija SSSR-a, ujedinjenje Njemačke, rastuća tendencija atlantskih saveznika da vanjskopolitičke akcije tretiraju kao pogodno sredstvo za postizanje željenih bodova na unutarnjopolitičkoj sceni te želja europskih saveznika za vlastitim obrambenim identitetom.

Kissinger upozorava da procesi političke, ekonomske i obrambene europske integracije, započeti krajem hladnog rata, mogu, ali i ne moraju, ojačati atlantske veze. Europljani mogu krenuti samostalnijim putem, odigrati svojevrsnu ulogu medijatora između SAD-a i ostatka svijeta (poput Indije za vrijeme hladnog rata) ili preuzeti ulogu malih Ujedinjenih naroda proklamirajući zaštitu ljudskih prava i humanitarnih pitanja, dok bi pitanja uređenja novog svjetskog poretka i sigurnosnu ulogu prepustili SAD-u. Washington mora raditi na očuvanju atlantskog savezništva iz dva osnovna razloga;

1. geopolitičkog; rubni susjedni dijelovi atlantskog savezništva, šire područje Mediterana, Rusija, pa i sam prostor centralne i istočne Europe, još uvijek su zone potencijalne nestabilnosti

2. ekonomskog: atlantska zajednica obuhvaća svega 15% svjetskog pučanstva, ali ostvaruje 50% ukupnog svjetskog GDP-a. Stoga atlantski svijet mora pomoći ostatku svijeta koji nema dostatne materijalne, tehničke mogućnosti da riješi nagomilane lokalne i regionalne probleme.

Autor je svjestan i realno prikazuje različita stajališta najvećih europskih američkih saveznika (Velike Britanije, Francuske, Njemačke) glede redefiniranja atlantskog savezništva. Priznaje da korijeni tih razlika sežu u dalju povijest Savezništva, ali preporuča Washingtonu da ustraje u svojoj odlučnoj namjeri da SAD predvođene NATO-om ostanu i dalje prisutne u Europi te da nikakav budući europski identitet ne smije biti na štetu američkog nacionalnog interesa. Kissinger zaključuje da će "pametna i mudra američka politika u budućnosti lavirati između želje Europljana da pobjegnu od veće međunarodne odgovornosti kao i europskih nastojanja da Europa postane globalni rival SAD-u".

U tom kontekstu autor govori i o potrebitom sadržaju novih američko-ruskih veza. Navodeći (ne)dosege Putinovih unutarnjopolitičkih reformi, rusku želju za svestranom čvrstom suradnjom sa zemljama bližeg inozemstva, rusko-iranske veze, proliferaciju ruskog nuklearnog naoružanja i opreme, rusku oštru retoriku u odnosu na američku akciju u Perzijskom zaljevu te rusko poimanje SAD-a kao još uvijek neprijateljskog, svjetskog hegemonu, Kissinger zapravo svrstava Rusiju u skupinu nerazvijenih zemalja koje moraju tražiti nove oblike veza s Washingtonom i na neki način ipak slijediti američku politiku na globalnoj sceni. Nova američka politika prema Rusiji mora biti na tragu novih euroatlantskih odnosa: Atlantski saveznici moraju uvažavati glas Rusije na međunarodnom planu, pogotovo u pitanjima sigurnosti. Procjenjujući hipotetički moguće posljedice ulaska Rusije u NATO ili Europsku uniju, za Kissingera je rusko članstvo u EU mnogo veća opasnost. Eventualno primanje Rusije u NATO dovelo bi do polarizacije međunarodne zajednice na tzv. Zapadnu hemisferu (zemlje zapadne industrijske demokracije) i tzv. Azijsku hemisferu. U tom slučaju Atlantsko savezništvo bilo bi očuvano, dok bi primanje Rusije u Europsku uniju označilo rascjep Atlantskog savezništva, smatra Kissinger. Upravo je stoga Zapad, predvođen SAD-om, dao neke ustupke Rusiji (OSCE, G-8, krediti MMF-a). Time je dokazano, a Bushova administracija i nadalje mora na tom raditi, da se novi svjetski poredak izgrađuje od "Zapada, što znači Washingtona, prema Istoku", a ne od Europe prema Istoku, ili, što bi za američku politiku bilo poražavajuće, "od Istoka prema Zapadu", zaključuje Kissinger.

Treba napomenuti da kada govori o Zapadnoj hemisferi, Kissinger tu svrstava i zemlje Latinske Amerike, odnosno cjelokupni prostor oba američka kontinenta. Svjestan socioloških, ekonomskih, kulturoloških, demog-

rafskih, povijesnih i inih nasljeđa tako velikog prostora tzv. Zapadne hemisfere, Kissinger predlaže i predviđa jaču povezanost tog prostora kroz regionalne, prvenstveno ekonomske programe suradnje. Uspostava Transatlantske zone slobodne trgovine (Trans-Atlantic Free Trade Zone - TAFTA) bio bi prvi korak na tom putu. Jačajući i različite nevojne oblike suradnje NATO ne bi bio usamljen u očuvanju i prenošenju liberalnih demokratskih vrijednosti.

U prikazu političko-ekonomsko-vojne slike zemalja Latinske Amerike, posebno situacije u Čileu, Kissinger je subjektivan braneci stavove ondašnje američke politike u čijoj je realizaciji i on sam osobno sudjelovao. Njegov tadašnji politički angažman u rušenju Allindenove vlade niti jednoga trenutka ne dovodi se u pitanje i osnovna teza i dalje ostaje da je to bio jedini mogući pravac američkog djelovanja. Tragovi vlastitog vanjskopolitičkog angažmana vidljivi su i u zagovaranju novih američko-kineskih odnosa.

Kao čovjek koji je u tajnoj tzv. ping-pong diplomaciji odškrinuo vrata američko-kineskih odnosa još za vrijeme stroge bipolarne podijeljenosti svijeta, Kissinger se i danas ne plaši Kine i smatra da Washington mora održavati dobre veze s tom najmnogoljudnijom zemljom svijeta. Bushova administracija trebala bi nastaviti Clintonovu politiku angažiranja u Kini, bez velikog straha da će Kina izrasti u glavnog američkog suparnika. Washington bi Kinu trebao sagledavati u širem kontekstu cjelokupnih odnosa na azijskom tlu. S obzirom da azijske zemlje (pogotovo one najznačajnije – Kina, Japan, Indija, Pakistan, Koreje, Iran, Irak uključujući i Rusiju) nemaju osjećaj zajedničke ugroženosti, teško je u budućnosti očekivati neki savez azijskih država u borbi protiv SAD-a. Istovremeno, niti jedna azijska zemlja ne može simultano ugroziti sve ostale azijske zemlje, pa čak ni pod cijenu posjedovanja nuklearnog naoružanja. Glavni problem uspostave sadržajnijih odnosa SAD-a ne samo s Kinom već i ostalim azijskim zemljama (izuzevši Japan na kojeg se računa kao pouzdanog saveznika) za Kissingera su razlike u kulturno-povijesnom, civilizacijskom nasljeđu Sjedinjenih Država i azijskog svijeta. Stoga se američka politika u tom važnom geostrateškom i prirodnom sirovinama bogatom području mora graditi strpljivo, postupno, rješenje pograničnih sukoba treba prepustiti domicilnim zemljama, a temeljita borba protiv proliferacije nuklearnog naoružanja i opreme, kao i korjenito suzbijanje lanaca raznog oblika kriminala, jednako je borbi s vjetrenjačama, smatra Kissinger. Ono na što Washington treba obratiti pozornost na azijskom tlu jest pitanje budućnosti američkih vojnih snaga stacioniranih oko 38. paralele.

Pomalo nezadovoljan dosadašnjom američkom akcijom u Aziji Kissinger kaže da SAD za Bushove administracije moraju "napustiti praznu retoriku i krenuti u operacionalizaciju američkih vanjskopolitičkih ciljeva" u skladu sa sljedećim načelima

– posredovati u unutar-azijskim konfliktima u cilju sprječavanja da jedna azijska zemlja dominira tim prostorom;

- u cilju održanja balansa snaga održavati i dalje američku vojnu silu na azijskom kontinentu;
- uvjeriti Japan da je i nadalje važan američki saveznik;
- uspostavljati odnose “konstruktivnog dijaloga” s Kinom;
- poradi geopolitičkih interesa održavati dijalog s Indijom;
- aktivno sudjelovati u permanentnim razgovorima oko tzv. korejskog pitanja, te u razgovore uključiti obje Koreje, ali i Rusiju i Kinu.

U svom monumentalnom djelu Kissinger nije zaobišao ni pitanje globalizacije. Prikazujući pozitivne učinke znanstveno-tehnološkog napretka, visokosofisticirane tehnologije i moduse življenja nove, kako je Kissinger naziva “Internet elite”, autor upozorava da je današnja tzv. globalizirana međunarodna zajednica suočena s dva različita, međusobno kontradiktorna trenda. Na jednoj strani sudionici smo sve bržeg napretka i razvoja jednog dijela svijeta, dok je na drugoj, velik dio svijeta zahvaćen sve većim političkim nestabilnostima, bijedom i siromaštvom. Autor opovrgava tezu zagovornika globalizacije kako će globalizacija automatski više-manje dovesti do globalnog blagostanja i političke stabilnosti u međunarodnim odnosima. Kissinger navodi da smo svjedoci upravo suprotnog procesa te da se jaz između onih što imaju i onih što nemaju koristi od globalizacije sve više produbljuje na svim područjima društvenog života. Velik dio svijeta ne samo da iz objektivnih i subjektivnih okolnosti nije sposoban iskoristiti prednosti globalnih trendova već nije pripremljen niti na posljedice globalizacije. S druge strane, niz ekonomskih, političkih, pa i konkretnih vojnih kriza na raznim dijelovima svijeta pokazale su da globalizacija, sa svim svojim pozitivnim efektima, ipak ne rješava temeljne probleme mira i stabilnosti međunarodne zajednice. Sjedinjene Države trebale bi prihvatiti činjenicu da jednostavno i jednostrano preslikavanje američkih rješenja na ostale dijelove svijeta, pogotovo u krizna područja, u najvećem broju slučajeva ne donosi efekte kakve priželjkuje Washington.

Afrički kontinent Kissinger navodi kao primjer gdje bi međunarodna zajednica globalnom akcijom trebala pokazati svoju moralnu odgovornost i spremnost da podijeli blagodati procesa globalizacije. Na tom, kako ga autor naziva “kontinentu velike tradicije i velike tragedije”, na kojem je 70% odraslih i 80% djece zaraženo AIDS-om, za kojeg Svjetska zdravstvena organizacija predviđa da će se GDP zbog epidemija AIDS-a samo u Južnoj Africi do 2010. godine smanjiti za dodatnih 20%, Sjedinjene Države unilateralnom akcijom ne mogu puno učiniti. Kissinger smatra da je u vremenu koje dolazi upravo Afrika lakmus-papir za cjelokupnu međunarodnu zajednicu predvođenu SAD-om, za Ujedinjene narode, razne nevladine organizacije, međunarodne institucije i privatne korporacije u njihovim nastojanjima da se tom kontinentu pruži potrebna adekvatna konkretna politička, ekonomska i moralna pomoć kako bi se izbjegla tragedija globalnih razmjera.

Spomenuli smo na početku da u svojoj novoj knjizi Kissinger ne troši mnogo vremena na procjenu uspješnosti Clintonove vanjskopolitičke stra-

tegije i tadašnje američke diplomatske akcije. No Kissinger naglašava da će Clinton biti zapamćen u novijoj američkoj i svjetskoj povijesti po redefiniranju nacionalnog američkog interesa u skladu s Wilsonovim principima poštivanja općih humanitarnih pitanja i prava čovjeka. Poštivanje univerzalnih ljudskih prava, slobode, demokracije i ostalih liberalnih vrijednosti tradicionalne su konstantne odrednice američke politike, bez obzira na to koji predsjednik sjedio u Bijeloj kući, smatra Kissinger. No ono po čemu će predsjednik Bill Clinton biti zapamćen u teoriji međunarodnih odnosa je činjenica da je širenje demokracije i elementarnih ljudskih prava uzdigao kao glavne odrednice cjelokupne američke unutarnje i vanjske politike, te uveo novu doktrinu humanitarne intervencije kao osnovu američkoga globalnog političkog, ekonomskog i vojnog djelovanja. Kissinger navodi da niti jedna nacija, bez obzira na svoju snagu, ulogu i položaj u međunarodnoj zajednici, nije bila spremna ni voljna žrtvovati svoja financijska sredstva, opremu i ljudske živote u humanitarne svrhe. Uvođenjem nove doktrine humanitarne intervencije Washington je često optuživan za ulogu svjetskog policajca, pogotovo u zemljama gdje takva američka akcija nije dobrodošla. Kissinger zaključuje da je obrana ljudskih prava i humanitarnih vrijednosti, ako je potrebno čak i vojnom silom, postao proklamirani, generalni princip američkog nacionalnog interesa, koji Bushova administracija u vremenu koje joj predstoji mora uvažavati i provoditi.

Sasvim je sigurno da će i ovo Kissingerovo djelo izazvati brojne kontroverze i rasprave. Bez obzira čitalo se u Bijeloj kući, Sjedinjenim Državama, ili nekom drugom kraju svijeta, kao sveučilišni udžbenik, znanstveno djelo ili štivo opće kulture s područja međunarodnih odnosa. Lakoća i jednostavnost kojom Kissinger piše, gotovo pripovijeda, plijeni čitateljstvo pa se tek na kraju, s malim vremenskim odmakom, shvati koliko je sadržajna materija koju je autor obradio na tristotinjak stranica teksta. Svakako da to može samo vrhunski majstor i poznavatelj globalnih međunarodnih odnosa i američke politike. Na prvi pogled većina autorovih stavova čini nam se već poznata, objavljena u medijima ili izrečena na nekoj međunarodnoj konferenciji. To je stoga što Kissinger cjelokupnu svoju znanstvenu analizu počinje, gradi i zaključuje na čvrsto ugrađenom američkom nacionalnom interesu. Niti jednog trenutka, bez obzira govori li se o Europi, Kini, Rusiji, Indiji, sankcijama, humanitarnim intervencijama ili nekom drugom području američkog djelovanja, autor ne iskazuje strah, pa čak ni sumnju, u možebitni gubitak američke globalne superiornosti. Kissinger je uvjeren da će Sjedinjene Države još dugo dominirati svijetom (u svom djelu pokazao je zašto i kako to mogu i nadalje ostvariti), ali traži od Washingtona da svijetom dominira suptilno, ne vrijeđajući interese drugih. Kissingerovu preporuku, ponekad i apel, za budućom multipolarnošću, za jednom novom vrstom međunarodne koegzistencije koju će predvoditi SAD ne treba tražiti između redova. Ona je jasno naznačena u gotovo svakom poglavlju njegova djela. Pa čak i kada govori o novom svjetskom poretku, Kissinger ne skriva

njegove mane, bijedu, nepravdu, razaranja, ljudske žrtve. Dijelu čitatelja s naših prostora i dijelu političkih vlasti zasigurno se neće svidjeti njegov opis ratnih i poratnih zbivanja na području bivše Jugoslavije. Za Kissingera je primjerice sukob u Bosni bio tipičan građanski rat, a nakon srpskih zločina on ističe da je hrvatska strana također krenula s etničkim čišćenjem postavljajući na kraju pitanje koje će svakako iritirati brojne djelatnike iz međunarodnih struktura nije li bolje Bosnu i Hercegovinu podijeliti nego je držati pod protektoratom. Kao glavni protuargument Kissinger ističe tvrdnju da je održanje takve cjeline neprirodno, ako je dva od tri naroda jednostavno ne žele i ne prihvaćaju.

Može se reći da je svojim najnovijim djelom *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century* uvaženi dr. Henry Kissinger otvorio jednu novu fazu svoga znanstvenog promišljanja. Nekada čvrst zagovornik klasične realistične škole međunarodnih političkih odnosa utemeljene primarno na sili i nacionalnom interesu države (u njegovu slučaju SAD-a), Kissinger je sada pokazao da razumije, slijedi i uvažava promjene na globalnoj međunarodnoj sceni. Njegovo novo monumentano djelo u potpunosti je odgovor sadašnjoj, ali i svakoj budućoj američkoj administraciji i diplomaciji na pitanje koje je Kissinger sam postavio u naslovu: treba li Americi vanjska politika u 21. stoljeću?

Osim njima, knjiga će svakako poslužiti i postati biser u bibliotekama svih zaljubljenika u zanimljivu tematiku međunarodnih odnosa, bez obzira bave li se njome profesionalno ili iz hobija.

Lidija Čehulić